

Dr. Nina Krajnik¹

Kaj je lacanovska psihoanaliza?

What is Lacanian psychoanalysis?

Povzetek

Članek obravnava temeljne zastavke lacanovske psihoanalitične orientacije, njene metode, cilje in specifične ter proces formacije lacanovskih psihoanalitikov. Prek predstavitve treh obdobij Lacanovega poučevanja na osnovi njegove "vrnitve k Freudu" so orisani glavni koncepti, ki zaznamujejo lacanovsko psihoanalitično kliniko in njeno teoretizacijo v razmerju do drugih

področij vednosti, psihoterapije in psihiatrije, kot tudi do družbeno-političnega polja. Izhajajoč iz slednjega članek razpira niz razlogov za pozen nastop lacanovske psihoanalize v Sloveniji in zarisuje glavne konture lacanovstva v svetu, lacanovski pristop pa postavlja v aktualni prostor in čas na podlagi obravnave novih simptomov.

Ključne besede: psihoanaliza, Freud, Lacan, formacija, seansa, terapija, Slovensko društvo za lacanovsko psihoanalizo, Lacan Balkan

Short abstract

This paper presents the main characteristics of the Lacanian psychoanalytic approach, its goals, methods and the process of Lacanian psychoanalytic training. Following the three phases of Lacan's teaching on the basis of his "Return to Freud", it introduces the main concepts of Lacanian psychoanalytic theory and practice, as well as psychoanalytic connections with

other fields of knowledge, psychotherapy, psychiatry and the socio-political field. Through an analysis of cultural impulses the paper also explores the major reasons for the late emergence of the Lacanian approach in Slovenia, while emphasizing the impact of Lacanianism worldwide and the importance of clinical work for the treatment of new symptoms.

Key words: psychoanalysis, Freud, Lacan, formation, session, therapy, Slovenian Association of Lacanian Psychoanalysis, Lacan Balkan

¹ Dr. Nina Krajnik, psihoanalitičarka, predsednica Slovenskega društva za lacanovsko psihoanalizo, ustanoviteljica mednarodnega projekta Lacan Balkan, nina.krajnik@sdzlp.si

Extended abstract

This paper sets out to present the main characteristics of the Lacanian psychoanalytic approach, its methods and the directing a cure, the process of Lacanian psychoanalytic training, and the organization of its schools, institutions and associations, as well as Lacan's professional milestones, both in theory and practice. By adopting the three stages of Lacan's teaching under the banner of his "return to Freud", the paper systematizes the major concepts of Lacanian psychoanalysis, and contextualizes Lacan's work within the history of medicine and the history of philosophical ideas. The aim of such a structure is to provide an overview of Lacan's work, with special emphasis on the psychoanalytic clinic and its relevance for other contemporary therapeutic approaches. The reason for such systematization lays in the late emergence of Lacanian psychoanalysis in Slovenia and the Western Balkans region, which raises questions regarding the reasons for this delay. The beginning of the Lacanian approach in this region that dates only from 2015, finally places it on the map together with the other Lacanian movements world-wide. The wider importance of the Lacanian approach in the 21st century is proposed for the treatment of new symptoms and new structures of a psychosis, notably "an ordinary psychosis", which calls for rethinking the relationship between subjective freedom and responsibility towards others.

After an introduction to Lacan's doctoral thesis *On Paranoid Psychosis As It Relates To The Personality*, which included a study of a female psychotic whom he called Aimée, the paper examines an early psychoanalytic endeavour towards treatment of psychosis in the field of psychiatry. The psychoanalytic shift that moves the definition of a symptom from the field of biology to the field of language is presented through Lacan's shift from the phenomenological references of Jaspers to the structuralistic dimension of linguistics, developed by de Saussure and Lévy-Strauss. Lacan's insistence on the significance of speech and the subject of the unconscious are highlighted as key elements for the continuation of Freud's legacy, which puts psychoanalytic invention into the centre of the French psychiatric renewal. At this point the paper traces the distinctions and connections between psychoanalysis, psychotherapy and psychiatry. After recalling the differences in nomenclature for terms like "client", "patient" and "analysand", the paper sketches the basic parameters of an analytical experience in contrast with other approaches. Following Miller's remarks on the specifics of an analyst's discourse, psychoanalysis is moved away from the discourses of power and defined as a non-conformist practice that places the subject's singu-

larity into the heart of its process. While clinical classifications and diagnoses are based on logical categories of universality and particularity, Lacan views the analytical process as the exposure of a singularity that escapes every form of intersubjectivity, or in other words to every form of classic intervention.

The paper then proceeds to outline the three principal registers of subjectivity as defined by Lacan: the Symbolic, the Imaginary and the Real. The Borromean triad that stands for a topological definition of subjectivity is set as a frame to understand Lacan's intellectual itinerary, which loosely follows the three phases of his annual seminar, as well as his written work in the form of essays collected in *Écrits*. Roughly defined as (1) "the early Lacan teaching", which emphasizes the register of the Imaginary", (2) "the middle Lacan" emphasizing the register of the Symbolic and (3) "the late Lacan" that takes the orientation of the Real, the first part of the paper focuses on the specific theoretico-clinical setting established over the course of 27 years, together with multiple revisions of concepts that appeared over time.

Deriving from the first concept of Lacan's theory, represented by "the mirror stage", the paper comments on the concepts of narcissism, phantasy, identification/alienation, aggression, rivalry and hatred, gaze of the Other, redefinition of the Ego, fragmentation of the body-image (especially as it is experienced in paranoia) and the development of an infant. Emanating principally from Hegel's *Phenomenology of Spirit*, Lacan's work is at this stage centred on the register of the Imaginary with a view to a dialectic struggle for recognition. This phase shifts with the predominance of the Symbolic which leads to a new phase of Lacan's teaching. The article then goes on to consider a series of Lacan's studies of semiotics, the relationship between signifier and signified, the role of the big Other and foreclosure of the Name of the Father (*forclusion du Nom du Père*) as a cause of psychosis. The analytic discovery that the register of the Imaginary involves a linguistic dimension is linked to one of the major Lacanian statements, according to which "the unconscious is structured like a language".

References related to philosophy, literature, arts, anthropology, theology and other disciplines are defined as a turning point in Lacan's professional path, as well as a turning point for the the above-mentioned academic fields. The turning point in question is finally the register of the Real that orients the last phase of Lacan's teaching and draws the contours of a new psychoanalytic approach, attentive to the subject's enjoyment, his/her object cause of desire, sexual difference (*sexuation*), traumatism and limits of the sayable. With the development of concepts that relate to mathematics, logics, topology, game theory and other formal disciplines (named by the neologism of *matheme*), this phase represents Lacan's discontinuity with respect to Freud's work, which

makes it crucial for understanding and practising the Lacanian psychoanalytic approach today. The question of time and temporality that shape the analysand's present, past and future, is defined as the nucleus of Lacanian technique, which compounds a specific set of methods.

The focal point of the second part of the paper is the method of Lacanian psychoanalysis and direction of a cure. Variability in the length of the session that deviates from the fixed-length session (e.g. 45 min) as was set by Freud, is presented as Lacan's separation from the analytic mainstream which puts a special emphasis on the time sequence. The role of the analyst is characterized in terms of providing punctuation in the analysand's speech rather than explaining or interpreting the symptom. This involves the method of a cut that reduces the resistance and enhances the object cause of desire. Throughout this operation the cut is explained as a new mode of interpretation that qualifies a change and determines a subjective time, as well as the time of a session and time of a cure. The entry into analysis is described through the procedure of a preliminary interview as a crucial moment when the question of a diagnosis is at stake. The direction and continuation of the treatment depend on the basic parameters of the clinical structures (psychosis, neurosis, perversion), which are important for establishing a psychoanalytic setting. The end of analysis is explained as a combination between knowing and doing (*savoir y faire*), which brings about the analytic conclusions, such as transpassing of phantasy and identification with the *sinthome*. Such conclusions are envisaged from the perspective of revelation of what marked the analysand's subjectivity and finally work as a possibility for post-analytical reconstruction of life and modification of desire.

As some analysands finish their analysis with a desire to become psychoanalysts themselves, the forth part of the paper focuses on a formation of Lacanian psychoanalysts within psychoanalytic Schools, as well as the Lacanian department at the University of Paris VIII - Vincennes and other institutions. The procedure of the pass is set as an institutional procedure that requires analysands to bring testimony about their analytic experience. The schools are also introduced through their history, their political movements, notably through Lacan's excommunication from the International Psychoanalytic Association and the Foundation Act of his first organisation, as well as throughout their activities, such as cartel groups, control analysis and organisational specifics that today vary world-wide. The beginning of Lacanian psychoanalysis in Slovenia was marked by the opening of the Slovenian Association for Lacanian Psychoanalysis and the creation of the Lacan Balkan Movement in 2019 which signalizes the beginning of the Lacanian approach in the countries of the former Yugoslavia.

The paper concludes with a discussion of new clinical challenges, pondering

on the actuality of Lacanian psychoanalysis in the 21st century. The need for such a concluding section arises not only from the cultural and political changes of our time but also from their effect on new symptoms, related to capitalism and consumption (e.g. anorexia-bulimia, toxicomania, kleptomania, anxiety, loneliness, inability to fall in love etc.). The compulsive search for enjoyment is detected as a result of the absence of strong symbolic mediation, which produces a structure called "ordinary psychosis", namely a psychosis that has not been triggered. The relevance of the Lacanian approach that originally started as the treatment of a psychosis is therefore propounded on the basis of its clinical technique as well as its potential for cultural-political analysis.

The article ends by inviting practitioners of all approaches to rethink pivotal questions that define their work today as well as their ethical and subjective position: how to listen and hear what the other is saying; how in a society where truth seems to be irrelevant give place to the truth; how to create connections between the singularity of desire and laws of our common space; how to establish possibilities for the subject who is finally in question and last but not least, how to bring together a personal freedom and responsibility towards others.

Uvod

Stik z lacanovsko psihoanalizo je stik z diskurzom, ki ga zaznamuje vrsta specifičnih potez v psihoanalitičnih konceptih in procesu zdravljenja, kakor tudi posebnosti njenega mesta v družbeno-kulturnem prostoru. Z ozirom na pozen nastop lacanovske psihoanalize v Sloveniji, kamor je ta vstopila kot ena zadnjih metod, se njeni vidiki lahko pogosto zdijo nenavadni ali kompleksni, poleg tega pa njeno mesto med kliničnimi pristopi pri nas dolgo ni bilo samoumevno. Prisotnost Lacanovih del na področjih, ki psihoanalizi niso tuja, a so ji v prvi vrsti zunanja (na primer v filozofiji), je za delo tega francoskega psihoanalitika v slovenskem - podobno pa tudi v celotnem prostoru Vzhodne Evrope - vzpostavila poseben kontekst, v katerem lacanovska psihoanaliza danes z zgodovinskim zamikom dobiva svoje mesto kot klinični pristop in izhajajoč iz njega kot pomemben dejavnik v družbenem in političnem polju.

A če se Lacanovi koncepti nemara zdijo neobičajni ali nerazumljivi, je vzrok tega največkrat povezan z nerazumevanjem Freuda (Miller, 2001:7). Lacanov donesek k psihoanalizi, ki je v njegovem več kot 50 let trajajočem delu vpeljal številne novosti, je namreč v najtesnejši povezavi z izvornim Freudovim naukom. Njegovo poučevanje, ki ga je sam imenoval "vrnitev k Freudu" (Lacan, 1953),

predstavlja prenovitev, nadgradnjo, "renesanso" Freudovega nauka, na kateri pa je vzpostavljena individualizacija psihoanalitičnih zastavitev, ki danes tvorijo lacanovski pristop, znan kot lacanovska orientacija (fr. *l'orientation lacanienne*). Vsak lacanovski psihoanalitik je obenem freudovec. To pa analitičnega dela ne postavlja pod regulative statičnega teoretskega korpusa vednosti oz. nepremičnega kontemplativnega znanja o psihoanalizi, ali še manj pod osebno ime svojega konceptualnega avtorja, temveč kot gibanje postavljeno pred stalno zahtevo nezavednega, ki vpeljuje invencijo vsake analize in vsakega analizanta v njegovi singularnosti.

Natanko v zastavitvi singularnosti stik z lacanovsko psihoanalizo lahko pogosto deluje tudi kot "kratek stik" – ne zaradi Lacanovih pregovorno "kratkih seans", pač pa zaradi specifične logike njenega delovanja, ki prek vprašanj subjektivacije proizvaja trke (s tem pa tudi nove vezi) med poljem Enega (kot singularnega) in diskurzom Drugega (kot partikularnega ali univerzalnega).

Lacanovska psihoanaliza, psihoterapija in psihiatrija

Tako kot vse psihoanalitične smeri tudi lacanovska psihoanaliza izhaja iz nezavednega in zdravljenja preko govora, prostih asociacij in analitikovih intervencij. To lacanovskega psihoanalitika v izhodišču postavlja v pozicijo terapevta: "Tako v očeh Lacanovih učencev, v očeh Lacana samega, gotovo pa tudi v očeh Freuda psihoanaliza zdravi – psihoanaliza je terapija." (Miller, 2001).

To pa ne pomeni, da se s tem odrečemo logiki diskurza Analitika. Dodatno opombo k temu namreč predstavlja sam pojem *zdravljenja* - ne v smislu procesa, temveč v smislu rezultata. Bolj kot rezultat je za lacanovsko psihoanalizo namreč ključen proces. Vstop v analizo, enako kot v terapiji, sicer zadeva simptom (bolečino, trpljenje, željo po spremembi...). Vsaka prošnja za vstop v analizo je primarno terapevtska zahteva. Obenem pa ta zadeva tudi analizantovo željo, da bi si na enigmo svojega simptoma odgovoril.

Če imamo v psihoterapiji torej poudarek na pacientu/klientu, imamo v psihoanalizi poudarek na subjektu/analizantu. In če je v terapiji v ospredju želja po omiljenju, lajšanju bolečine oz. doseganje nekega zadovoljstva, ki vzporedno vpeljuje tudi željo terapevta (tj. da za svojega pacienta nekaj želi), v analizi nastopi orientacija k singularnosti nezavednega, katerega rezultat je neprimerljiva večina rokovanja s svojim simptomom, psihoanaliza pa z izoliranjem analizantovega objekta razloga želje (*objekt a*) in užitka kot jedra

njegove subjektivacije (*jouissance*) nastopi onkraj horizontov skupnega smisla (*sens commun*) ter tako implicira popolno invencijo rešitve.

Psihoanaliza je v tem praksa s terapevtskim učinkom, ki pa mu predhodi izpostavitve nezavedne želje. Natanko neprimerljivost nezavedne želje psihoanalizo odmika od standardizacije, normalizacije ali korektur kot podaljškov diskurzov moči. V tem se psihoanaliza uvršča med tiste pristope, ki so v prvi vrsti zavezniki subjekta in njegove suverenosti in ne izvajalci strategij za prilagoditev v širše konformiranje. S to stavo pa lacanovska orientacija logično postane tudi mesto, koder se manifestira tako resnica želje subjekta, kakor tudi resnica družbenih diskurzov, v kolikor gre diskurz razumeti kot konsenz, obliko vezi, nekakšno "civilizirano moralo", ki mora na osnovi kulturno-politične univerzalizacije (npr. izdelanih rešitev in interpretacij, zahtev po funkcionalnosti), partikularnih kliničnih kategorij (npr. diagnoz), kot tudi poskusov podreditve same psihoanalize (npr. filozofskih interpretacij njene teorije v skladu z družbenimi in kulturno-političnimi impulzi) izključiti singularnost.

In natanko izhajajoč iz slednjega je bila lacanovska psihoanaliza vselej subverziven stik v razmerju do drugih diskurzov, kar pa danes v svetu vključuje njeno izvajanje tako na področjih psihiatrije, različnih smeri psihoterapije, pedagogike, psihologije in socialnega dela kot tudi prisotnost njene teorije v različnih poljih vednosti kot so pravo, umetnost, filmske/literarne študije, antropologija, lingvistika, politologija, mednarodni odnosi, teologija itd.

A za določitev tega, kaj je pravzaprav lacanovska psihoanaliza, je za začetek ključno njeno razmerje do psihiatrije. Lacan je kot zdravnik in psihiater svoje delo pričel pod vodstvom Clérambaulta, s svojo doktorsko disertacijo *O paranoični psihozi in njenih razmerjih do osebnosti*, ki je na predstavitvi primera analizantke, znane pod psevdonimom Aimée, vpeljala premene v obravnavi erotomanije, pa je povzročil preobrat francoske psihiatrije tistega časa (Lacan, 1932). Če je bila psihoanaliza do tedaj v glavnem vezana na obravnavo nevroz, je z Lacanom postala razdelana obravnava psihoz. Vpeljava psihoanalize v psihiatrično zdravljenje je z njegovim vztrajanjem na pomembnosti govora kot osnove formacij nezavednega ter kasnejšim prebojem iz fenomenologije in njene zastavitve psihogeneze, prinesla preobrat medicinskega zdravljenja, ki je - tako kot vsak diskurz - vezano na življenje jezika.

Simptom po Lacanu zato ni stvar biologije, temveč "fenomen misli". Analizanta ne determinira fiziološka aktivnost, temveč jezikovna podlaga. Vzrok njegove bolečine je v razmerju do Drugega, do smislov in pomenov, ki jih tke veriga besed. Ali kot izpostavlja inavguralno delo Lacanove psihoanalitične obravnave psihoz: "Subjekt vam govori o nečem, kar mu je govorilo." (Lacan, 1981).

vanju od freudovske. Dimenzija realnega, ki zadeva sam postopek analize, je vpeljana ob vprašanju meje simbolne, tj. smiselne interpretacije oz. psihoanalitičeve intervencije, ki bi še lahko posegla v boleči užitek simptoma, kot tudi meje analizantovega izrekanja v okvirih intersubjektivnosti, skratka razumljivosti.

Realno pri tem pomeni nasprotno od realnosti, v kolikor ga določa popolna izključitev smisla, tj. nemožnost, da bi bilo o njem možno govoriti smiselno. Neposredni klinični pomen za psihoanalitične obravnave avtizma, ki se giblje na mejah izrekanja ter intersubjektivne komunikacije je s tem očiteno, v ospredje pa se prebijejo obravnave objekta razloga želje, ženskega in moškega užitka, mističnega izkustva, produkcije dozdevkov, travmatizma, tesnobe, skratka vsega, kar se upira simbolizaciji. Psihoanaliza je od tu dalje konceptualizirana prek paradoksov topoloških figur, algebraičnih logičnih zapisov, matematične formalizacije, boromejskega vozla in pomena črkovnosti za psihoanalitično obravnavo – pri čemer pa ne gre za metaforiziranje oz. teoretsko ponazarjanje klinične prakse, temveč za realno oporo tega, za kar v psihoanalitični proceduri in v strukturi subjekta gre (torej za številne paradokse, "časovna popačenja", možnosti/nemožnosti...).

Če se je Freud za konceptualizacijo psihoanalize pogosto obračal k biologiji, kemiji ali fiziki, je Lacan oporo psihoanalitične teorije našel v lingvistiki, matematični logiki in teoriji iger. Freudova "konstrukcija psihičnega aparata" je z Lacanom postala "struktura subjekta", vprašanje topike pri Freudu pa je postalo vprašanje topologije. Psihoanalitični postopek, ki je v prvi fazi ohranjal izvorno freudovsko interpretacijo formacij nezavednega (sanj, lapsusov, šal, spodletelih dejanj...), je s tem postal določeno rokovanje s časom, tj. s časom osebne zgodovine, sedanjosti in prihodnosti, časovnostjo nezavednega, nenazadnje pa tudi s samim časom analize, njenim trajanjem in zaključkom.

Konec Lacanovega poučevanja odpre številna vprašanja v zvezi s koncem analize. Paradigmatski primer sklepa analitične procedure je postavljen na primeru pisateljske umetnosti Jamesa Joycea in njegovega privatnega jezika (*lalangue*), iz katerega izhaja singularna rešitev, opora za subjekta. S tem pa zaključek analize ni več samo v prekoračitvi fantazme (imaginarne) ali v pridobitvi znanja (simbolnega), temveč v veščini rokovanja z realnim užitka (*savoir-y-faire*), torej s tistim preostankom, ki lahko zaradi svoje užitkovne avto-referenčnosti uide vsakemu terapevtskemu ali analitičnemu posegu in s katerim lahko opravi samo invencija popolnoma novega smisla (*signifiant nouveau*), ki zaustavi destruktivnost ter napravi konec toksičnosti njegovega ponavljanja.

Lacanovska metoda

Natanko v tej zastavitvi psihoanalitičnih ciljev se gibljejo vse lacanovske metode. Vprašanja temporalnosti nastopajo v neposredni povezavi z obravnavami travmatizma, spominov, reminiscenc, ki se vračajo, se doživljajo kot aktualne ali pa vzbujajo strah pred prihodnostjo. Poučen s klasičnim Freudovim uvidom, da analizanti navkljub interpretacijam, pridobljeni vednosti, spremembam ali pa izboljšanju življenjskih okoliščin, lahko povsem mirno vztrajajo v svojih simptomih, je Lacan zato krenil k seriji novih metod, ki simptom zgrabijo na tisti točki, kjer podeljevanju smisla spodleti. Lacanovska psihoanalitična klinika in psihoanalitična etika sta s tem postali definirani v razmerju do realnega.

Variabilnost trajanja seans

V skladu s poudarkom na temporalnosti je bistvena lastnost lacanovske psihoanalize variabilnost dolžine psihoanalitične seanse. Za razliko od pravil, ki določajo trajanje kliničnih srečanj (npr. 45min), lacanovska seansa ni determinirana. To rokovanje s časom ima dvojni namen: prvič, prekinitev trajanja analize se zgodi na neki pomembni točki – bodisi, ko je bilo izrečeno nekaj ključnega, bodisi ob analizantovi prekinitvi govora, njegovih oklevanjih, postankih, zdrsih, intonaciji, vzdihu – kar že brez psihoanalitikega dodajanja smisla oz. pojasnjevanja deluje kot interpretacija; drugič, če je svoboda prostih asociacij na strani analizanta, potem je na analitikovi strani svoboda določitve, kdaj se srečanje zaključi.

Psihoanalitični postopek se tako izogne rutini, s tem pa predvsem planiranju seanse in tvorbi odporov (kar je zlasti pomembno v analizi obsesivnih nevrotikov, ki so še posebej pozorni na čas in se skrbno pripravljajo na analizo, kar pa v terapiji natančno določenega trajanja prej hrani in še dodatno utrjuje simptom). Učinek časovnega presenečenja omogoči, da se nezavedno manifestira z manj obrambnimi mehanizmi, obenem pa vpelje večjo odgovornost – odgovornost za izrečeno s strani analizanta in odgovornost za avtonomen zaključek s strani analitika.

To vsekakor ne pomeni, da so lacanovske seanse kratke, pač pa izključno, da so spremenljive dolžine. Ravno variabilnost trajanja analitične seanse je bila glavna klinična novost, obenem pa tudi razlog Lacanove razločitve od post-freudovskega psihoanalitičnega polja.

Rez kot interpretacija

Rez je metoda, s katero lacanovski psihoanalitik intervenira v govor analizanta. V izogib temu, da bi zapadel v lastne fantazmatske projekcije iz katerih bi ustvarjal natančne, približne ali pa samo zmotne interpretacije in konfekcijske rešitve, se njegovo delovanje rajši obrne k uporabi puntuacije. Bolj kot fiksacijo pomena in sugeriranje rešitev, rez odpre variacijo različnih pomenov in različnih možnosti rešitev, kar v analizantovi zaverovanosti v njegove fantazme povzroča valove. Prej kot analitikovo obrazložitev tega, kar pove analizant, rez vpelje modulacijo analitikovega glasu, iz katerega izhaja vrsta različnih medmetov, ki delujejo kot prekinitve. Iz tega razloga je Lacan delovanje psihoanalitika na neki točki slikovito primerjal z Delfskim orakljem, kjer tisto, kar je izrečeno prej sproža vprašanja, željo po vednosti, nadaljevanju in spremembi, kot pa nekaj, kar bi determiniralo in zapletalo v dozdevke (Lacan, 2007).

Toda te prekinitve hkrati orientirajo in pozivajo k nadaljevanju. Manko, ki je vpeljan v analitično proceduro je v funkciji tega, da se boleči užitek v simptomu poveže z njegovo enigmatičnostjo, s čimer nastopi vznik nezavednega na podlagi katerega lahko analitik oriše strukturo subjekta. Analitikov rez v govor analizanta se na ta način dotika rezov, ki so v najtesnejši povezavi s subjektovo bolečino, ki ga je v analizo sploh privedla (z besedami, ki so se zarezale v telo, spomin, "dušo"...). Metoda reza s tem deluje kot ključna operacija za možnost nadaljevanje želje (kar pa je tudi nerazločljiv pogoj za nadaljevanje življenja).

Od preliminarne pogovora h koncu analize

Lacanovska psihoanaliza se enako kakor njej sorodni pristopi prične s preliminarnim pogovorom, v katerem psihoanalitik oriše ključna mesta za analizanta (družinsko polje, osebno zgodovino, ljubezenska razmerja, točke, ki mu dajejo oporo itd.). Dober oris je pomemben zaradi zastavitve analitičnega *settinga*. Če je v analizi nevroze vključeno ležanje na psihoanalitičnem kavču in analitikova izmestitev iz vidnega polja, analiza psihoze zajame pozicijo *face à face*. Razmerje med analizantom in analitikom tako v prvi vrsti ni vizualno oz. imaginarno, temveč je tekstovno oz. simbolno. Če želi psihoanalitik omogočiti drugačno branje in slišati dlje od tega, kar je bilo izrečeno na informativni ravni, potem mora prej kot analizantov imaginarni sogovornik delovati kot "urednik" njegovega teksta. V središče analitikovega zanimanja je tako postavljen analizantov stil govora, ki s seboj nosi njegove zahteve, vprašanja, dvome, želje, užitek, bolečino... Obravnave psihoz, nevroz ali perverzij se v tej zahtevi bistveno ne razlikujejo. Vpeljejo pa različne postavitve psihoanalitičnega prostora, ki anali-

zantovi besedi šele tako daje "ves prostor".

Trajanje lacanovskega psihoanalitičnega procesa enako kakor v lacanovski seansi ni določeno s preciznim rokom ali številom ur. Analiza se enostavno zaključi takrat, ko je analizant zadovoljen s tem, kar se je zgodilo. (Miller, 2001). Po tem ko je šel skozi tisto, kar mu povzroča užitek in ko je uspel zaznamovati svoje razmerje do objekta razloga želje, izkušnja temeljne fantazme postane gon. To subjekta osvobodi ujetništva bolečine njegovega simptoma, s čimer je obroč ciklusa analitičnega izkustva spet. Lacan je pri tem uporabil pojem *durcharbeiten* (ang. *working-through*) v smislu nujnosti predelave, ki ga je mogoče utemeljiti le skozi večkratno ponovitev. Skozi analitični cikel je torej treba iti večkrat. Kot poudarja eden zadnjih seminarjev *Trenutek sklepa*: "Konec analize nastopi tedaj, ko se je analizant dvakrat zavrtel v krogu" (Lacan, 1980), torej tedaj, ko je uvidel, kaj ga dela ujetnika. To pa pomeni, da konec analize ni samo konec nekega žalovanja, temveč nov način delovanja. Objektivacija nezavednega ob koncu analize nujno potrebuje podvojitev, saj šele tako lahko privede do analizantove vednosti o tem v kaj (in zakaj) je ujet – in to ni trenutek "ozaveščenja", ki bi vodil v osvoboditev od nezavednega, pač pa nenazadnje nezavedno samo.

Da bi bilo to mogoče, mora biti psihoanalitik umaknjen iz vloge subjekta predpostavljene vednosti (*sujet supposé savoir*), na katerega se naslavlja analizantov transfer, s čimer odpre prostor njegovi nezavedni vednosti. Zmožnost ljubiti in delati, s katerima je Freud določil konec analize, nastopi v njenem naknadnem terapevtskem učinku ter tako usmeri post-analitično rekonstrukcijo življenja.

Prehod, kontrolna analiza in supervizija

Nekateri analizanti ob koncu analize ali pa že v samem procesu lahko izpostavijo željo, da bi tudi sami želeli delovati kot analitiki. Sklep, ki mora biti sprejet v največji možni distanci od identifikacije z dotičnim psihoanalitikom, ki je proceduro vodil, se potrdi v postopku prehoda (*la passe*), ki ga izvajajo lacanovske psihoanalitične Šole. Če je vsaka analiza obenem didaktična, pa proces v tem primeru zajame tudi psihoanalitično skupnost, ki spremlja pričanje (*témoignage*) o procesu in koncu analize. Analizant po tem, če želi, lahko postane tudi analitik-član psihoanalitične organizacije. Te so prostor formacije psihoanalitikov, organiziranja skupinskega dela po zastavitvi prenosa psihoanalitične vednosti, ki jo je Lacan imenoval kartel (*cartel*), kliničnih predstavitev in drugih oblik delovanja. Formacija lacanovskih psihoanalitikov kot ena redkih obenem vključuje obvezno opravljanje prakse v psihiatričnih bolnišnicah, ne glede na predhodno delovanje ali izobrazbo kandidata, Šole pa s svojim povezovanjem odpirajo prostor tudi kontrolni analizi in superviziji.

Če supervizija v svojem terminološkem zastavku implicira "vpogled" v klinični primer (*super-vision*), kontrolna analiza odpira polje nezavednemu psihoanalitika in govoru, ki v tem nastopi. S tem lacanovska psihoanaliza do zadnjega ostaja praksa poslušanja (*super-audition*) z vsemi potezami svoje orientacije. A kontrolna analiza je tako kot v drugih psihoterapevtskih in psihoanalitičnih pristopih tudi glavnega pomena za psihoanalitikovo razmerje do same psihoanalitične stvari (*cause*), ohranjanje njegove "svežine", njegove neprekinjene formacije, odmika od pasti kontratransferja in odmika od kakršnekoli aplikacije predhodne teorije na posamezen klinični primer. V tem je želja psihoanalitika v temelju etična – etična v singularnosti kliničnih obravnav, predvsem pa etična v skladu z analizantovim nepopuščanjem glede njegove Želje - in to je v srcu Lacanovega prispevka na podlagi Freudovega odkritja.

Razvoj lacanovskih psihoanalitičnih Šol

Lacanovstvo je svoje prvo mesto dobilo z ustanovitvijo Freudovske pariške Šole (EFP) leta 1964, po Lacanovi izključitvi iz Mednarodne psihoanalitične zveze (IPA). Izraz "ekskomunikacija", ki ga je po analogiji z izključitvijo filozofa Barucha Spinoze iz sinagoge izbral zato, da bi pojasnil izolacijo, ki ga je na podlagi njegovih kliničnih in konceptualnih novosti doletela, je ponovno spomnila na Freudovo željo po reinveciji psihoanalize in poziv k njenemu stalnemu razvoju (kar je bila Lacanova kritika tedanjega delovanja psihoanalitičnih organizacij v Franciji). Ustanovitveni akt ob vzpostavitvi njegove Šole je na tej osnovi napovedal "rekonkvisto freudovskega polja", v organizacijski strukturi pa je vpeljal tri sekcije (Lacan, 2019):

1. **Sekcijo za čisto psihoanalizo** kot mesto sodelovanja med tistimi, ki imajo izkušnjo didaktične analize in kandidati v formaciji, s poudarkom delovanja sekcije na kontrolni analizi in notranji kritiki.
2. **Sekcijo za aplicirano psihoanalizo**, tj. za medicino in terapijo, kamor je vključeno medicinsko raziskovanje, psihiatrične informacije, kazuistika ter variacije zdravstvene doktrine.
3. **Sekcijo za pregled freudovskega polja** kot mesta raziskovanja publikacij in prizadevanja za pridobitev psihoanalitičnega statusa znotraj znanosti.

Štiri leta po ustanovitvi Lacanove Šole, 1968, je bil ob majskih študentskih uporih na eni glavnih univerz francoske kritične misli, Univerzi Pariz VIII – Vincennes, ustanovljen oddelek za lacanovsko psihoanalizo, ki s kasnejšo premestitvijo njene lokacije v pariško predmestje Saint-Denis še danes predstavlja središče psihoanalitičnega formiranja. Lacan je od tedaj svoj Seminar vodil na različnih univerzah, zlasti na École normale Supérieure in na Pravni

fakulteti Univerze Panthéon.

Že v Lacanovem času so se znotraj organizacije pojavljali različni vidiki poteka formacije psihoanalitikov, zaradi česar so pričele nastajati različne lacanovske (in anti-lacanovske) organizacije (npr. Četrta skupina – Quatrième group).

Da pa tudi njegovo poučevanje ne bi zapadlo dogmatizmu, Lacan leto pred smrtjo, 1980, svojo prvo Šolo razpusti. Na njenih temeljih leta 1981 nastane Šola freudovske stvari (ECF), leta 1992 pa Svetovna psihoanalitična zveza (AMP), ki ob intenzivni prisotnosti lacanovske psihoanalize zlasti v špansko govorečem prostoru vključi še druge organizacije (Šolo v Argentini, Braziliji, Španiji, Italiji ter Novo Lacanovsko Šolo, ki zajema evropske države, Rusijo, Avstralijo in ZDA). Ustanovitelj organizacije je J.-A. Miller, vzporedno s tem pa danes delujejo tudi druge pomembne lacanovske Šole: Mednarodna lacanovska zveza (Charles Melman), Forum lacanovskega polja (Colette Soler), Après coup v New Yorku (Paola Mieli), Evropska psihoanalitična federacija (Jean-Richard Freymann), Italijanske psihoterapevtske organizacije lacanovske smeri (Massimo Recalcati)... Šole se med seboj razlikujejo po poudarkih na različnih fazah Lacanovega poučevanja, načinih izvajanja prehoda analizanta na mesto analitika, vključitvi skupinskega dela (kartelov), najbolj navzven prepoznavno pa po transfernih členih organizacij.

V Sloveniji prva lacanovska psihoanalitična organizacija nastopi leta 2015 z ustanovitvijo Slovenskega društva za lacanovsko psihoanalizo (SDLP) in programom psihoanalitičnih formacij Acheron, ki pa od 2019 vzpostavlja gibanje Lacan Balkan, s katerim lacanovska psihoanaliza prvič vstopa tudi v prostor držav bivše Jugoslavije.

Aktualnost lacanovske psihoanalize in obravnava novih simptomov

Kako v času neposrednih ali pa pasivnih pritiskov, ki se jih za zaščito partikularnih interesov lahko poslužujejo dispozitivni moči, odpreti prostor novostim? Kako v hrupu, ki ga ustvarja tempo današnjega življenja, prisluhni drugemu? Kako vzpostaviti razmerje med Zakoni skupnega in pravico do singularne Želje? Kako tvoriti družbene vezi in ob tem vzpostaviti možnosti za "subjekta, za katerega nenazadnje gre"? (Lacan, 1966). Ta vprašanja si postavljam kot psihoanalitičarka in kot članica lacanovskega društva. Čas, ki ga zlasti v slovenskem prostoru prečijo označevalni dispozitivi, ki so v preteklosti upravljali z individualnim in kolektivnim življenjem in so danes združeni z apliciranim hiper-individualizmom, je namreč obenem tudi čas novih simptomov in s tem novih izzivov kliničnega dela.

Nostalgija, želja po ohranjanju preteklosti (tako lastne kot družbene) in istočasno fantazme o spremembah in prebojih. Narcistični kult Jaza, ki ga generira kapitalizem in osamljenost, ki iz tega izhaja. Ekonomske frustracije, izčrpanost pri delu, nezadovoljstvo v poklicih in posledična melanholija. Bogastvo ponudbe na trgih, ki dajejo oporo simptomom anoreksije, bulimije, različnim oblikam manije kot so toksikomanija, kleptomanija. Spremenjene funkcije družine kot prve družbene vezi, ki vzpostavljajo boj otrok s starši, boj staršev z otroki. Padec preprek pri zadovoljitvi seksualnih želja in posledični porast frigidnosti, impotence. Post-moderni imperativ: "Uživaj!" in s tem nezmožnost kakršnegakoli užitka. Neskončne možnosti dokopati se do stvari zadovoljstva in istočasno občutje praznine. Tesnoba in panika, ko smernice Drugega padejo ter agresivnost, želja po uničenju, ko predpostavka Drugega vznikne. To je *Zeitgeist*, duh našega časa, ki stiku med skupnim in subjektivnim proizvaja turbulence.

Družbeni dispozitivi se v kliničnem smislu sicer v vseh časih obračajo v svoja nasprotja. Toda to ni čas, v katerem je Freud detektiral "nelagodje v kulturi" v obliki avtoritativnih preprek in odprl prebojne metode zdravljenja nevroz (Freud, 2001). To tudi ni čas, v katerem je Lacan zaznal postopno presihanje družbenih regulativ in tematiziral pristop k psihozam (Lacan, 2017). To je čas, ki ga tako v družbenem kot subjektivnem smislu preči nov simptom – simptom običajne psihoze (*psychose ordinaire*). To je struktura brez očitno sproženega delirija, kjer subjekt navidezno deluje povsem običajno v svojih družbenih odnosih, pri svojem delu, v ljubezenskih razmerjih, dejansko pa gre za psihozo in odmik od vsakega občutka smisla (Miller, 2018). Navidezno upoštevanje pravil in intimno zadovoljstvo v vseh oblikah njihovega spodbijanja. Nezmožnost ljubiti, biti odprt za željo drugega. S tem je simptom običajne psihoze danes paradoksalen družbeni konsenz, obenem pa najpogostejša subjektivna struktura, ki so jo v 21. stoletju v svojem delu koncipirali lacanovski psihoanalitiki.

In natanko v tem je danes nemara moč detektirati največji potencial in aktualnost lacanovske orientacije, ki je v vseh specifikah svoje metode razvila poseben poudarek na temporalnosti in pozornosti na čas - na čas analize, čas travmatizma in aktualni čas. S tem je v svojih teoretskih navezavah lahko oblikovala tudi številne koncepte za analizo politike in kulture, klinično pa je vselej ostala povezana z izvirnim Lacanovim prispevkom k obravnavi psihoz in Freudovim poudarkom na besedi, skozi katero vznikne subjektova resnica.

In v tem je danes nenazadnje tudi glavna zaveza, poziv vsakega delovanja, ne glede na smer kliničnega pristopa. Dati težo besedi v času, ko beseda ne velja. Dati mesto resnici Želje v času, ko je vrlina neresnica. Vzpostaviti umetnost tega, kako delovati med Zakoni skupnega in Željo subjektivnega. Podeliti mesto etiki njune interakcije. Ne na način, da se ju zoperstavi, s čimer bi Zakon postal

totalizirajoč in represiven in ne na način, da bi Želja zapadla destruktivnemu narcističnemu iztirjenju, temveč na način singularnega spoja med Zakonom in Željo, spoja med mejami realnega in pogumom za psihoanalitično dejanje. V tem je umetnost Lacanove invencije, lacanovske psihoanalitične orientacije, predvsem pa umetnost spoja svobode in odgovornosti vsakogar.

Viri

- Freud, S. (2001). *Nelagodje v kulturi*. Ljubljana: Gyrus.
- Lacan, J. (1932). *De la psychose paranoïaque dans ses rapports avec la personnalité*. Pariz: Le François.
- Lacan, J. (1953). *Discours de Rome*. V: Miller, J.-A. (ur.). *Écrits*. Pariz: Seuil.
- Lacan, J. (1966). *Du sujet enfin en question*. V: Miller, J.-A. (ur.). *Écrits*. Pariz: Seuil.
- Lacan, J. (1978). *Le moment de conclure*. <http://www.valas.fr/Jacques-Lacan-Le-Moment-de-conclure-1977-1978-en-francais-et-espagnol,263> (12.11.2019).
- Lacan, J. (1981). *Séminaire III – Psychoses*. Pariz: Seuil.
- Lacan, J. (2007). *Séminaire XVIII - D'un discours qui ne serait pas du semblant*. Pariz: Seuil.
- Lacan, J. (2017). Note on the Father and Universalism. V: Brousse, M-H. (ur.). *The Lacanian Review*. London: NLS/WAP.
- Lacan, J. (2019a). *Govorim zidovom*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Lacan, J. (2019b). Ustanovitveni akt. V: Krajnik, N. (ur.). *Objekt želje*. Ljubljana: SDLP-Juno.
- Miller, J.-A. (2001). *O nekem drugem Lacanu*. Ljubljana: DTP-Analecta.
- Miller, J.-A. (2018). *La psychose ordinaire - Convention d'Antibes*. Pariz: Navarin.